

УДК 75:378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2025.5.16>**Піскунов Євген Олександрович,**

старший викладач кафедри живопису та композиції

Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

ORCID ID: 0000-0003-0089-8060

yevgen.pyskunov@naoma.edu.ua

МЕТОДИ ВІДОБРАЖЕННЯ ТІЛЕСНОСТІ У ВИКЛАДАННІ ЖИВОПИСУ В НАОМА

У статті розглянуто методи відображення тілесності у процесі викладання живопису в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури. Досліджено зміни у сприйнятті поняття «тілесності» в сучасному мистецтві та окреслено необхідність оновлення навчальних методик академічного рисунку й живопису. На основі аналізу української мистецької традиції – від спадщини викладачів Української Академії мистецтв М. Бойчука, Ф. Кричевського та О. Богомазова до сучасних педагогічних практик – обґрунтовано можливість поєднання академічної школи з новітніми підходами до зображення людини. Доведено, що традиційне розуміння рисунку як засобу реалістичного відтворення форми має бути доповнене підходами, які враховують символічні, емоційні й культурні аспекти. Запропоновано авторський спецкурс, у якому розроблено систему практичних і теоретичних завдань, що поєднують академічну, аналітичний та концептуальний підходи до відображення тілесності. Програма спецкурсу передбачає роботу з тілесним образом через історичні паралелі та концепції – від архаїчного тотемізму та античного створення канону до експресивності модернізму й фрагментарності постмодерну. Особливу увагу приділено проблемам дистанційного навчання, необхідності критичного перегляду пострадянської академічної моделі освіти, поєднанню теоретичних знань із практикою академічного натурного рисунку й живопису та формуванню здатності студентів інтерпретувати тіло як художній образ, а не лише об'єкт спостереження і реалістичного відображення.

Результатом запропонованого підходу є формування у студентів цілісного розуміння тілесності як пластичної, концептуальної та емоційної категорії, що поєднує академічну майстерність із сучасним художнім мисленням. Такий інтегрований метод сприяє розвитку індивідуальної художньої мови, критичного сприйняття культурних контекстів і підготовці молодих митців до роботи в багатовимірному просторі сучасного мистецтва.

Ключові слова: живопис, рисунок, мистецтво ХХ століття, сучасне мистецтво, методика викладання, мистецька освіта.

Piskunov Yevgen. METHODS OF REPRESENTING CORPOREALITY IN TEACHING PAINTING AT NAFAA

The article examines the methods of representing corporeality in the process of teaching painting at the National Academy of Fine Arts and Architecture. It explores the transformation in the perception of the concept of "corporeality" in contemporary art and outlines the necessity of updating the teaching methodologies of academic drawing and painting. Based on an analysis of the Ukrainian artistic tradition – from the legacy of the professors of the Ukrainian Academy of Arts, M. Boichuk, F. Krychevsky, and O. Bohomazov, to contemporary pedagogical practices – the paper substantiates the potential for integrating the academic school with innovative approaches to depicting the human figure. It demonstrates that the traditional understanding of drawing as a means of realistic representation should be complemented by approaches that incorporate symbolic, emotional, and cultural dimensions. The author proposes a special course that develops a system of practical and theoretical assignments combining academic, analytical, and conceptual approaches to the representation of corporeality. The course program involves work with the image of the body through historical parallels and conceptual frameworks – from archaic totemism and the formation of the classical canon to the expressiveness of modernism and the fragmentation of postmodernism. Particular attention is paid to the challenges of distance learning, the need for a critical revision of the post-Soviet academic model of education, the integration of theoretical knowledge with the practice of academic figure drawing and painting, and the formation of students' ability to interpret the body as an artistic image rather than merely an object of observation and realistic depiction.

The result of the proposed approach is the formation in students of a holistic understanding of corporeality as a plastic, conceptual, and emotional category that unites academic mastery with contemporary artistic thinking. Such an integrated method fosters the development of an individual artistic language, critical perception of cultural contexts, and prepares young artists to work within the multidimensional space of contemporary art.

Key words: painting, drawing, 20th-century art, contemporary art, teaching methodology, art education.

Вступ. Зображення природи є невід'ємною частиною навчання художника. Академічний рисунок природи розглядається як основа традиційного навчання живописців, графіків та скульпторів, а в якості послідовного оволодіння формою використовується методи послідовного ускладнення завдань: малюнку гіпсової моделі, скетчинга, рисунку з природи. Наявні програми викладання малюнку побудовані не тільки дидактично, але й в буквальному сенсі не задіюють поняття стилізації малюнку тіла або його модифікації відповідно до художніх задач, концентруючись на задачах достовірності і реалістичності, які є надважливими, але недостатніми. Сучасне мистецтво вимагає від студентів-митців розуміння і використання зображення людини більше в емоційному та інтерпретаційному аспекті, ніж в аспекті реалістичному.

Мета статті полягає у виявленні зміни у використанні поняття «тілесності» у сучасному мистецтві та пропозиції можливих прийомів інтеграції теоретичних та практичних складових для актуалізації відображення тілесності в процесі академічного навчання.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на аналізі актуальних теоретичних джерел, які розглядають поняття «тілесності» в живописі. Також долучено спостереження за навчальним процесом в НАОМА та аналіз актуальних робочих програм.

У роботі застосовано загально-наукові методи, такі як емпіричні спостереження, порівняння, опис та теоретичні, такі як аналіз, синтез та узагальнення. Вони застосовані для систематизації джерел та виявлення прогалів у сучасному навчанні художників.

Результати. Виклики, пов'язані з ковідом, призвели до дистанційного навчання і першого етапу вимушеного переосмислення методик роботи з натурними замальовками, в тому числі малюнку моделі. Проблеми дистанційного навчання та їх впливу

на зміну методів викладання і можливих змін традиційних прийомів не втрачають актуальності і в сучасних умовах, під час повномасштабного вторгнення, коли дистанційна робота іноді є єдиним можливим методом навчання студентів. Цю проблематику розглядають З. Сухенко, О. Засипкин [14], А. Волощенко [4].

Водночас цей аспект стосується лише технічного виконання малюнку і не торкається його стилістики та сенсотворних задач. Ю. Майстренко-Вакуленко зазначала ще у 2016 році необхідність «пошуку балансу між збереженням традицій академічної школи і впровадженням новітніх концепцій» [8], а професор Львівської національної академії мистецтв А. Максименко пропонує через зміни у викладанні академічного малюнку «сприяти зміні стереотипних поглядів на традиційну академічну художню освіту пострадянського простору» [9].

Питання відображення фізичної форми, як такої, розглядалося не тільки митцями та мистецтвознавцями, але й в площині філософії та культурології. А. Бергсон крізь парадигму інтуїцизму, писав про здатність художника бачити більше ніж форму: «... коли зібрано всі документи, зроблено всі начерки, потрібно чогось більше, часто дуже болісного напруження, щоби нараз перенести ся в саме серце предмету...» [2, с. 77] Д. Берджен концентрував увагу на питаннях того, як ми бачимо, запрошуючи читача до спроби відчувати межі усвідомлення [1].

Українська методика викладання академічного малюнку та живопису має більш ніж сторічну історію і постала як синтез академічної традиції та національних художніх пошуків. М. Бойчук та його школа сформували синтетичний підхід, що поєднував візантійську площинність та іконописну традицію з національною [13]. Концепція О. Богомазова, викладена у трактаті

«Живопис та елементи», відкрила перспективу аналітичного осмислення форми через категорії ритму, лінії, кольору і руху, надаючи рисунку динамічного виміру [3]. Ф. Кричевський розвивав академічний малюнок із натури, інтегруючи в нього психологічну характеристику та виразність образу [6], [12]. Т. Касьяненко, аналізуючи неокласицистичні аспекти творчості З. Серебрякової наголошує на тому що «естетика тілесної чистоти, яку художниця трансформує в чистоту духовну» [5, с. 123]. Питання тілесності, його сенсу в аналізі творчості митців радянського періоду, існує скоріше як відображення антагонізму «тіло-душа». Так, аналізуючи академічні постановки В. Виродової-Готьє Р. Михайлова, посиляючись на Т. Гончаренко пише: «Вони демонструють не лише володіння майстерністю передачі тілесності натури, але й здатність проникати в психологію людини» [10, с. 143]. В концепції українського постмодернізму А. Ложкіна говорить про «патологічну м'ясну тілесність» Мирослава Ягоди [5, с. 321]. Або протиставляє тілесність в роботах Лесі Хоменко Люсьєну Фройдю та класиці: «Із притаманною радянській пляжній культурі безцеремонністю вони виставляють напоказ свої зів'ялі недоглянуті тіла. Тут немає місця ні еротизму класичних ню, ні патологічній тілесності зразка Люсьєна Фрейда. Леся Хоменко використовує мову сухої академічної постановки, щоби зобразити немолоде тіло, перетворене на інструмент, тіло, яке в цьому сенсі мало відрізняється від старих граблів чи лопати.» [5, с. 425]. І в тому, і в іншому випадку зображення тіла розуміється як інструмент художника, невід'ємний від художніх задач. А методи його відображення як засіб художнього вираження, а не буквального відображення реальності.

Спираючись саме на такий підхід, створено і запропоновано для викладання практичний курс, який має на меті підготувати студента до розуміння зображення тіла в станковому живописі, як потужного інструменту виразності. Курс спирається на знання з пластичної анатомії і академічні вміння, але пропонує аналіз історичної послідовності

зміни стилів мистецтва через дотичні кожній епосі форми зображення тілесного. Певні аспекти викладання анатомічного малюнку було розглянуто в попередній статті [11]. Студент має можливість відчувати тілесність як невід'ємну частину художнього досвіду: він повторює жести скульпторів античності, переживає пропорції та рухи в барокових композиціях, відтворює драматичну експресію, яка була властива живопису та театру модернізму, і, зрештою, шукає власний тілесний і художній голос у постмодерністській перспективі.

Основна задача дисципліни – сформувати у студента комплексне розуміння тілесності як пластичної, концептуальної та емоційної категорії. Через аналітику, композицію, трансформацію та персональну інтерпретацію фігури студенти розвивають власну художню мову, що поєднує академічну майстерність з актуальним мисленням. Підґрунтям дисципліни є ґрунтовна теоретична база та багаторівнева проблематика – від сакральної символіки архаїки до постгуманістичних і технологічних підходів. У навчальному процесі аналізуються приклади з творчості таких митців, як В. Виродова-Готьє, Ф. Бекон, Л. Фрейд, Д. Савілл, що демонструють нові можливості тіла як образу.

Структура запропонованого спецкурсу складається з двох модулів. Перший модуль актуалізує історичний контекст через лекції, семінари, практичні завдання, розглядає тілесне у мистецтві неоліту й архаїки, героїчне та еротичне в античній композиції, ідеалізацію та емоційність у Відродженні та бароко. Досліджується проблематика знаку і символу, канону і пропорцій, взаємодії тіла та простору, площинності та декоративності за допомогою історичних прикладів, їх аналізу. У другому модулі увага студентів зосереджується на питаннях інтимності і перформативності, аспектах метафоричності та дефрагментації у зображенні тіла.

Для вирішення завдань пропонуються блоки, які поєднують в собі лекційні заняття, дискусійні теми, практичні роботи. Прикладом такого поєднання є теоретична тема

«Моделювання ідеального: тілесність від архаїки до бароко» яка реалізується через низку стилізованих постановок. Як то «Тілесність античності: героїчне й еротичне. Постановка: дві моделі – одна у позі контр-опост, інша в русі; драпірування у стилі хітон. Акценти: канон Поліклета, м'яке світло, тепло-золота палітра, ритм ліній і форм» або «Відродження і бароко: світло, простір, емоція. Постановка: модель у глибокому інтер'єрі з акцентом на точковому світлі (рембрантовське світло). Акценти: складна світлотінь, виразна пластика, контраст теплого й холодного, можливе введення натюрморту.»

Поступово відбувається перехід від мімітичного підходу до спроб її стилізації, пошуку альтернативних підходів в зображенні тілесності, переосмислення пластичної мови, але й саме власного переживання, індивідуального ставлення до теми. Для цього пропонуються постановки з моделлю у викривленій позі, що виражає напругу (стиснуті руки, неприродне положення голови) або з акцентами на фрагментах фігури.

Курс також включає в себе лекції-дискусії та аналіз художніх зразків, виконання творчих завдань на основі власного емоційного, філософського досвіду. Викладання дисципліни на належному рівні вимагає від викладача відповідного розуміння змісту

і форми. В цьому аспекті важливими є знайомство з філософськими концепціями Платона, Аристотеля, Т. Аквінського, Р. Декарта, І. Канта, Ф. Ніцше, Е. Гуссерля, Л. Вітгенштайна, А. Бергсона, М. Мерло-Понті. Оскільки спецкурс пропонується як частина навчання, він спирається на отримані студентами на 1, 2 курсах теоретичні знання з дисциплін історія філософії, історія мистецтва, перспектива.

Висновки. Оприявлені зміни в розумінні тілесності і методів зображення тіла в сучасному мистецтві призводять до необхідності розширити навчальні програми для художників. Наступним кроком після оволодіння навичками реалістичного малюнку та глибокими знаннями з пластичної анатомії є пропозиція поєднання практичних навичок та теоретичних знань з суміжних дисциплін. Запропоновані методи і междисциплінарний підхід базується на поєднанні академічної школи з сучасними пошуками, на постійному зануренні студента в історичні паралелі. Кожна епоха, її ставлення до теми тілесного розглядається як практична лабораторія, де тіло, жест і художня мова стають інструментами відчуття культурного досвіду та методом вираження ідей. Такий підхід формує універсалізм навичок студента, необхідний для професійної роботи, готує його до входження в складне і контраверсійне поле сучасного мистецтва.

Література:

1. Берджер Д. Про погляд. Львів : IST Publishing, 2024. 184 с.
2. Бергсон А. Вступ до метафізики. Коломия: Галицька накладня Якова Оренштайна в Коломиї, 1910. 80 с.
3. Богомазов О. Живопис та елементи. Київ: Родовід, 1996. 80 с.
4. Волошенко А. Творчий рисунок оголеної натури у техніці скетчинг м'якими художніми матеріалами в умовах дистанційного навчання магістрів. *Освітньо-науковий простір*. Київ: 2022. №3 (2). С. 31–37. URL: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/51e9402f-46c9-46d4-ab54-bf226a5c966b/content> (дата звернення: 1.10.2025).
5. Касьяненко Т. Візуалізація духовного через тілесність у роботі Зінаїди Серебрякової «Лазня». *HUDPROM. Український журнал з мистецтва і дизайну*. Харків: ХДАДМ, 2023. № XXV (1). С. 110–127. URL: <https://hudprom.org.ua/index.php/hp/article/view/12> (дата звернення: 1.10.2025).
6. Кричевський Ф. Нариси з теорії і практики рисунку. Харків, 1930.
7. Ложкіна А. Перманентна революція. Мистецтво України XX – початку XXI століття. Київ: ArtHuss, 2019.
8. Майстренко-Вакуленко Ю. Проблеми і стратегії розвитку сучасної художньої освіти в НАОМА у європейському контексті. *Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці*. Київ: НАОМА, 2016. № 25. С. 5–11.
9. Максименко А. Рисунок. Альбом. Львів: Львівська національна академія мистецтв, 2016.

10. Михайлова Р, Храпачов О. Станковий живопис Валентини Виродової-Готьє: типологія творів. *Вісник Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури*. Київ: Наома, 2025. №3. С. 140–158.
11. Піскунов Є., Пітеніна В. Проблеми анатомічного студентського рисунка та шляхи їхнього вирішення в НАОМА. *Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці*. Київ : НАОМА, 2024. № 36. С. 155–160.
12. Петрашик В. Федір Кричевський: життя і творчість. Київ: Мистецтво, 2005. 280 с.
13. Соколюк Л.. Михайло Бойчук та його школа. Харків: Видавець Савчук О. О., 2014. 386 с.
14. Сухенко В., Засипкін О. Академічний рисунок в умовах дистанційного навчання. *Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці*. Київ : НАОМА, 2020. № 29. С. 72–78.

References:

1. Berdzher, D. (2024). *Pro pohliad* [About the Gaze]. Lviv: IST Publishing. 184 p. [in Ukrainian].
2. Bergson, A. (1910). *Vstup do metafizyky* [Introduction to Metaphysics]. Kolomyia: Halytska nakladnia Yakova Orenshsteina v Kolomyi. 80 p. [in Ukrainian].
3. Bohomazov, O. (1996). *Zhyvopys ta elementy* [Painting and Elements]. Kyiv: Rodovid. 80 p. [in Ukrainian].
4. Voloshenko, A. (2022). *Tvorchyi rysunok oholenoї natury u tekhnitsi sketching m'iakymy khudozhnimy materialamy v umovakh dystantsiinoho navchannia mahistriv* [Creative Drawing of the Nude Figure in Sketching Technique with Soft Artistic Materials under Conditions of Distance Learning for Master's Students]. *Osvitnio-naukovyi prostir*, 3(2), 31–37. Kyiv. Retrieved from: <https://enpuirb.udu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/51e9402f-46c9-46d4-ab54-bf226a5c966b/content> (accessed: 01.10.2025) [in Ukrainian].
5. Kasianenko, T. (2023). *Vizualizatsiia dukhovnoho cherez tilesnist u roboti Zinayidy Serebriakovoї "Laznia"* [Visualization of the Spiritual through Corporality in Zinaida Serebriakova's Work "The Bath"]. *HUDPROM. Ukrainian Journal of Art and Design*, XXV(1), 110–127. Kharkiv: KSADA. Retrieved from: <https://hudprom.org.ua/index.php/hp/article/view/12> (accessed: 01.10.2025) [in Ukrainian].
6. Krychevskyi, F. (1930). *Narysy z teorii i praktyky rysunku* [Essays on the Theory and Practice of Drawing]. Kharkiv. [in Ukrainian].
7. Lozhkina, A. (2019). *Permanentna revoliutsiia. Mystetstvo Ukrainy XX – pochatku XXI stolittia* [Permanent Revolution: Art of Ukraine in the 20th – Early 21st Centuries]. Kyiv: ArtHuss. [in Ukrainian].
8. Maistrenko-Vakulenko, Yu. (2016). *Problemy i stratehii rozvytku suchasnoi khudozhnoi osvity v NAOMA u yevropeiskomu konteksti* [Problems and Strategies of the Development of Contemporary Art Education in NAOMA in the European Context]. *Ukrainska akademiia mystetstva. Doslidnytski ta nauково-metodychni pratsi*, 25, 5–11. Kyiv: NAOMA. [in Ukrainian].
9. Maksymenko, A. (2016). *Rysunok. Albom* [Drawing. Album]. Lviv: Lviv National Academy of Arts. [in Ukrainian].
10. Mykhailova, R., Khrapachov, O. (2025). *Stankovyi zhyvopys Valentyny Vyrodovoi-Hotie: typolohiia tvoriv* [Easel Painting of Valentyna Vyrodo娃-Hotie: Typology of Works]. *Visnyk Natsionalnoi akademii obrazotvorchoho mystetstva i arkhitektury*, 3, 140–158. Kyiv: NAOMA. [in Ukrainian].
11. Piskunov, Ye., Pitenina, V. (2024). *Problemy anatomichnoho studentskoho rysunka ta shliakhy yikhnoho vyrishennia v NAOMA* [Problems of Anatomical Student Drawing and Ways of Their Solution at NAOMA]. *Ukrainska akademiia mystetstva. Doslidnytski ta nauково-metodychni pratsi*, 36, 155–160. Kyiv: NAOMA. [in Ukrainian].
12. Petrashyk, V. (2005). *Fedir Krychevskyi: zhyttia i tvorchist* [Fedir Krychevskyi: Life and Work]. Kyiv: Mystetstvo. 280 p. [in Ukrainian].
13. Sokoliuk, L. (2014). *Mykhailo Boichuk ta yoho shkola* [Mykhailo Boichuk and His School]. Kharkiv: Vydavets Savchuk O.O. 386 p. [in Ukrainian].
14. Sukhenko, V., & Zasyppkin, O. (2020). *Akademichniy rysunok v umovakh dystantsiinoho navchannia* [Academic Drawing under Conditions of Distance Learning]. *Ukrainska akademiia mystetstva. Doslidnytski ta nauково-metodychni pratsi*, 29, 72–78. Kyiv: NAOMA. [in Ukrainian].

Стаття надійшла: 06.10.2025

Прийнято: 22.10.2025

Опубліковано: 28.11.2025